

DOCUMENTE ȘI MĂRTURII DE EPOCĂ

Ideea de unitate, de libertate și de independență națională, îngemănată cu ideea de justiție socială, circulă mai de mult în spiritele înaintate ale vremii și este tema perpetuă a publicațiilor din toate provinciile românești din prima jumătate a secolului al 19-lea. Cugetul românesc era așadar pregătit. Marșul „Deșteptarea României” al lui Alecsandri, urmat de cîntecul viguros al lui Andrei Mureșanu, nu este decît expresia sintetică a unui elan de luptă gata să rupă zăgazarile :

*„Hai copii de-același sînge ! hai cu toți într-o unire
Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobîndim.
Pas, români ! lumea ne vede... pentru-a Patriei iubire
Pentru a mamei dezrobire
Viața noastră să jertfim !*

*Fericit acel ce calcă tirania sub picioare !
Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind.
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru Patria sa moare,
Nemurire moștenind“.*

Sub semnul conștiinței regăsirii cu sine răsună cuvintele manifestului :

*„Fraților Români,
Timpul mîntuirii noastre a venit ; Popolul român se deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului mîntuirii, și-și cunoaște dreptul său de suveran. Pace voă ! pentru că vi se vestește libertate voă !
Popolul român se scoală, se armează (...) ca să ție în frîu și în respect pe voitorii de rău ai fericirii publice. Strigarea românilor e strigare de pace, strigare de înfrățire. La această mare faptă a mîntuirii tot românul are dreptul de a fi chemat, nimeni nu este scos afară : tot românul e un atom al întregii suveranități a Popolului“.*

LA BLAJ, ÎN MAI

În fața a 40.000 de oameni, Bărnăuțiu avea să spună :

„Uai și de națiunea care nu umblă pe picioarele sale, sau nu vede, decît cu ochii altei națiuni ; niciodată raza de cultură nu va pătrunde pînă la creerii acestei națiuni, ci va rămîne pururea întunecată, ca orbul, și servă națiunilor răpitoare. (...) uniți-vă cu poporul toți, preoți, nobili, cetățeni, ostași, învățați și vă sfătuiți într-un cuget asupra mijloacelor reînvierii naționale, pentrucă toți sînteți fii ai aceleiași mame, și cauza este comună ; țineți cu poporul toți, ca să nu rătăciți, pentrucă poporul nu se abate de la natură, nici nu-l trag așa de ușor în partea lor străinii, cum îi trag pe unii din celelalte clase, cari urlă împreună cu lupii și sfișie pe popor dimpreună cu aceștia : nu vă abateți de la cauza națională de frica luptei : cugetați, că alte popoare s-au luptat sute de ani pentru libertate. Însă cînd vi se va părea lupta cu neputință, cînd se vor ridica greutățile asupra voastră, ca valurile mării turbate asupra unei corăbii cînd principele întunerecului va deslega pe toți necurații și îi va trimite, ca să rupă legăturile frăției voastre și să vă

abată de la cauza și-iubirea gîitei noastre spre idoli străini — aduceți-vă aminte atunci, cu cîtă însuflețire și bărbăție s-au luptat străbunii noștri din Dacia pentru existența și onoarea națiunii noastre..."

DOUĂ SCRISORI . . .

Cele ce se întîmplau nu erau izbucniri izolate, și rădăcinile lor adînc autohtone se uneau cu ramificațiile mișcărilor de eliberare din întreaga Europă :

„Revoluția din 11 iunie — avea să spună Nicolae Bălcescu — nu a fost fabricată, nici născocită de mine, nici de Eliade, nici de alt revoluționar. Ea este numai dezvoltarea acelei lucrări neobosite și providențiale începute în societatea noastră ca și în celelalte societăți, de la originea ei“.

De la Paris tot Bălcescu scria încă din iarnă, lui Alecsandri :

„Paris, 24 februarie 1848

1-a zi a Republicei

Iubite cetățene și amic !

Îți eram de mult dator un răspuns, mă plătesc astăzi dar în scurt, căci timpul îmi lipsește și sînt ostenit tare, de vreme ce de trei zile trăit-am tot pe ulițe. Află că nația cea mare s-a ridicat și că libertatea lumii s-a mîntuit. Minunata Revoluție ce te căeșc amarnic că n-ai văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toți.

Îți alătur aci o ruptură din califeașa ce acopera tronul lui Louis Philippe, sfărîmat astăzi la 1¹/₂ ore : însumi am smult-o în Tuilleries și m-am gîndit că să-ți fac și ție o părțică și să-ți dovedesc că chiar în minutele cele mai mari și mai solenele ce am petrecut în viața mea, cugetarea mea s-a întors către tine.

Nu poți a-ți scri mai multe

Adio

Să trăiască Republica !!

Amicul tău.

N. Bălcescu

Complimentele mele la toți bunii români. Peste puțin ne vom vedea în țeară.

Frăție și speranță

Sărmane Basile, căci n-ai fost aci !”

Pentru ca, întors în țară, în plin clocot revoluționar al Bucureștiului, să afirme :
„Revoluția de la 11 a fost cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vr-odată la un popol.“

răspundă :
Iar Alecsandri, cîteva zile mai tîrziu, din Cernăuți, din exil, avea să-i

„Cernăuți 25 Juli 1848 — 6 August

Iubite Bălcescu. Și Voi toți fraților din Țeara Românească, Voi vrednicii fii a Libertății primiți urările de glorie și de fericire ce vă facem din adăncul inimei Noi emigrații din Moldova. Singura isbîndă a Valahiei au fost în stare să ne mîngîie de cumplitele nenorociri a Moldovei, căci pentru Noi Țeara Voastră este tot o patrie.

Dl. Sanders au venit în Cernăuți și Ne-au vorbit multe despre nădejdele noastre. Trebuie dar să te înștiințez că dorul cel mai înfocat a Nostru cît și a unei mari partide din Moldova este : Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție.

Pentru Noi, în întîmplările de astăzi și în mijlocul greutăților ce ne înconjur, cel mai sigur chip de a dobîndi o constituție întînsă ca a Voastră fără împrotivire din partea boerilor, este : declararea Unirei prințipatelor : căci atunci Moldova a fi silită de bunăvovc a urma pildei Valahiei. Inșă aceste sînt chestii pe care vroiu a le trata mai pre larg într-o scrisoare

viitoare ce am de gînd să-ți trimit. Pentru acum mă mărginesc în expresia simțirilor noastre pentru fericirea Voastră. Noroc bun!

Al tău frate

U. Alecsandri

(Pe margine) Trimit frățești îmbrățișeri lui Rosetti, Goleștilor și tuturor fraților în libertate și în românie!“

„NEATÎRNARE“, CUVÎNT SUBVERSIV ? I

Teatrul n-a fost străin de pregătirea acestui mare act și an revoluționar. Deși abia în fașă, pus în inferioritate, ba chiar strivit de prezența masiv încurajată a trupelor străine de teatru facil, agreate cu osebire de stăpînire și de clasa stăpînitoare, cu rudimentele lui, pe cît de stîngaci pe atît de convins de necesitatea funcției înalte și militante ce și-o revendică, a fost totuși o forță de șoc în fața cărcia această stăpînire s-a arătat speriată și în mod semnificativ hotărîtă să-i bareze drumul și eficiența. Pentru că acest teatru se schița prin excelență ca un teatru al marilor și celor mai acute revendicări și idealuri populare și patriotice. Înțelegem astăzi de ce cenzura vremii vîna orice, cu oricît de mărunță aluzie la aceste revendicări și idealuri.

Iată de pildă, citim raportul căminariului Dimitrie Bibere din 12 august 1846 către „*institul Secretariat de Stat*“ în legătură cu o lucrare intitulată „Povățuitorul Educației copiilor de amîndouă sexurile“ :

„...pășind cătră cercetarea acestui uvraj și cetîndu-l cu toată luarea aminte, n'am găsit nimica împotriva cazurilor cuprinse prin pomenita rezoluție, afară de cuvîntul *Indépendance* sau neatîrnare din dedicație, ce socot că se cuvine a se scoate“.

De altfel, cenzura e pornită și împotriva altor cuvinte. Cuvîntul „liberta“ dintr-o arie de operă (cîntată chiar în italienește) a trebuit să fie înlocuit, la dispoziția autorităților, printr-unul mai puțin „incendiar“.

În ale teatrului, două cazuri devenite celebre ilustrează climatul în care erau nevoiți să se miște autorii și actorii vremii.

CAZUL „JIGNICERULUI VADRĂ“

Alecu Russo scrie o satiră: *Jignicerul Vadră*, care se joacă la 25 februarie 1846. După spusele lui :

„Subiectul, dacă voîți să-l știți, era numai o scenă de haiduci moldoveni, cu îmbrăcămîntea și graiul lor, cu cîntece de-ale lor, care la sfîrșit se ucideau toți; autorul voia să facă o epigramă contra dramelor ce au copleșit scena, dar epigrama avea însăși să se schimbe în dramă adevărată, precum veți vedea, nu pentru spectatori, ci pentru eroi și autori.“

Aceasta pentru că actorii n-au ținut seama de ordinul cenzurii și au cîntat, astăzi preabine cunoscutele versuri puse de Russo în gura unui țăran :

„Din Focșani la Dorohoi
Țara-i plină de ciocoi“.

Urmarea a fost sancționarea autorului cu surghiun la mînăstirea Soveja.

Odată cu Russo au fost surghiuniți și interpreții spectacolului. Citim astfel în ofisul domnesc către postelnicul Nicu Ruset, dregătorul ținutului Bacău, dat în ziua de 26 februarie 1846 sub nr. 47 :

N. Luchian

„Fiindcă unii din actorii teatrului național anume :

Neculai Teodoru, Teodor Teodorini și Neculai Luchian s-au abătut dela datoriile prescrise însărcinării lor, rostind pe ștena teatrului frazuri oprite de cătră cenzură, pricinuitoare de scandaluri și tulburarea liniștei obștești, împotriva menirii acestui așezământ care este spre țel cu totul moralicesc. Noi nu am putut trece cu vederea o asemenea obraznică urmare. Deci hotărînd a se închide spre pocăire și înfrînare în mănăstirea Cașinul din cuprinsul aceluși ținut, Noi poroncim D-tale ca îndată ce se vor sosi pomenitele fețe însuși și întovărășite de pază la locul însemnat unde încredințându-i Egumenului mănăstirii să pu-i la cale de a-i ține cu cea mai aproape priveghere și strămtorime de post și rugăciuni în toată vremea cât se vor afla acolo regularisând totodată ca nu numai ieșirea lor din cuprinsul mănăstirii să fie cu desăvârșire oprită, dar nici să fie slobozi a corespundei sau a se întâlni cu nimene, iar după ce ve-i așeza aceste prin înțelegere cu Egumenul apoi ve-i rânduind a sta pentru toată vremea ținerii numitelor fețe la monăstire doi vrednici și deștepți slujitori spre pază, poroncindu-le supt aspră răspundere a fi cu neadormită și de aproape priveghere, avind însuși D-ta îngrijire de a te încredința din vreme în vreme dacă aceste de Noi orânduite se păzesc cu strictetă”.

Celălalt caz : *Un rămașag sau O intrigă la bal mascat — Iașii în carnaval.*

Pe masa spătarului Baldovici apar în ziua de 3 decembrie 1845 spre „țenzuruire“ printre alte câteva piese (*Mezatul de la Sent Pier, Nenorocita pățire a boureanului, Casanova au fort St. André și Un soufflet*) și comedia *Iașii în carnaval* de Vasile Alecsandri. Acestea capătă „slobozenie“ de reprezentare, cu excepția comediei lui Alecsandri față de care cenzorul „docladarisește“ rezerve. Pentru a i se da îngăduința să fie jucată, trebuia să fie epurată de o seamă de replici aparținînd lui Taki Lunătescu și de arhiștiutul cuplet al păpușarului, din care cităm :

*„Intr-a păpușilor țară...
La mulți cînstea-i chiar de ceară.
Cît rusfetul se ivește
Pe loc cînstea se topește.*

*Unii vrednici patrioți
Dar mai vrednici patri-hoti.
Latră, urlă furios
Pin' ce-apucă vreun os*

*În cea țară de păpuși
Tîlharii poartă mînuși
Și se jură pe dreaptaie
Că li-s minele curate“.*

Totuși, spre marele „scandal“ al lojilor cîrmuirii, respectivele pasaje răsună de pe scenă.

„În timp ce recitau aceste versuri — își amintește Vasile Alecsandri — un mare personagi, indignat, a ieșit din logie și Aga sub-indignat la rîndul său, a manifestat intenția de a ordona închiderea cortinei și suspendarea reprezentației ; însă... tot un însă !... el, om prudent și nu prea tare de inger, își dămoli pornirea și se retrase rușinos ca satrariul Săbiulă, în prezența zgomotului public. Cohorta bonjuriștilor se ridicase pe picioare, decisă și amenințătoare, cerînd continuarea piesei și spectacolul se termină în aplauzele logielor și ale parterului... Opinia publică se afirmă cu triumf în ciuda simandicoșilor ruginiți care purtau mînuși.

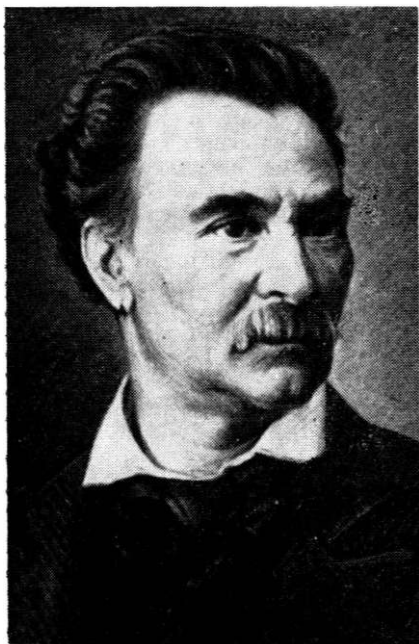
Se zice și astă dată că a doua zi s-ar fi ținut sfat tainic la curte spre a se lua măsuri în contra tendinței revoluționare a tinerimii și spre a se înfrîna pe autorul piesei. Se pomeni iar de monăstire, se propuse iar închiderea teatrului național, se dete ordine aspre cenzurei, dar în fine muntele născu ca totdeauna un ridiculus mus...“

ACTORII PE BARICADE

Atitudinea combativă a oamenilor de teatru români nu se limitează însă numai la aspectul revendicativ și critic. În momentul în care revoluția izbucnește, actorii fac front comun cu toate păturile poporului ridicat spre cucerirea marilor idealuri. Aflăm astfel chiar pe baricadele revoluției pe vechiul luptător, încă alături de mișcarea lui Tudor

Vladimirescu, Costache Aristia care, părăsind, în momentele de volbură, catedra de profesor, masa de scriitor și scena, se angajează în corpul guardiei naționale pentru a apăra, împotriva contrarevoluționarilor, cuceririle de la 11 iunie. Colonelul Locusteanu, reacționar inveterat, îl va numi „smintit profesor de declamații teatrale“, așa cum pe revoluționari îi numește „crai de uliță armați cu puști“, dar nu va putea să i se opună când actorul și cetățeanul C. Aristia, executînd ordinul guvernului, îl va duce la Palat unde erau „arestuiți“ și ceilalți trădători ai revoluției: colonelul Odobescu și generalul Solomon.

De asemenea, elevul lui Aristia, Costache Caragiale — deși bolnav și neputînd să participe efectiv la fapta revoluționară — este printre cei dinții care răspund apelului lansat de „Pruncul român“, gazeta din acele zile a revoluției, pentru sprijinirea nevoilor ei materiale:

Costache Caragiale

„Domnilor Redactori,

Numărul 19 al Pruncului Român anunță o colecție; nevinovatul Prunc cere pentru maica sa, el cere și primește oricît de mic va fi darul. Deși străin și calomniat de inimicîi mei, voi eu să iau parte la această faptă. Aflîndu-mă astăzi în lipsă de bani, trimît Pruncului un inel al meu de diamant și o podoabă de granate a soției mele.

Rinevoiti a le pune spre vînzare și prețul lor îl veți depune la cassa adunării.

Sacrifițiul este mic, dar și puterile mele de astăzi sînt mici, dea domnul să mă însănătoșesc să pociu lucra, și zeciuni la muncilor mele o depui la cassa colecției. Aș fi voit să continuu scrisoarea, dar periodul frigurilor mă intrerumpe.

Fratele și amicul vostru,

C. Caragiale”

Dar nici pe planul artei, Costache Caragiale n-a stat deoparte. Pantazi Ghica avea să-și amintească despre el următoarele:

„Era o școală Teatrul lui Costache Caragiale, o școală măreață, utilă și frumoasă, pe scena lui s-a cîntat imnul la revoluțiunea de la 1848, la a cărei pregătire el participase propagînd în acțiune principiile regeneratoare ale revoluțiunii franceze“.

Să mai pomenim în treacăt pe actorul Constantin Serghie și Const. Mihăileanu care au trebuit să cunoască grațiile de închisoare ale minăstirii Văcărești, fiindcă — cum reiese din adresa nr. 1152 a Căimăcămiei Țării Românești către Departamentul Treburilor din Lăuntru — „au fost amestecați mai mult decât alții la neorînduielele” pregătitoare ale revoluției.

TRIBUNII REVOLUȚIEI PE SCENĂ

Literatura și arta anului 1848 sînt, cum le numește Perpessicius, mai degrabă instantanee, fără răgaz de a deveni opere de înalte pretenții artistice. În ce privește lucrările teatrale, în condițiile nespuse de precare în care scena românească se afla pe atunci, consemnarea momentului revoluționar era și greu să se realizeze într-o imagine concludentă și împlinită. Totuși, *Păhărnicia de trei zile* a lui Ion Dimitrescu-Movileanu intră nu numai ca un document în categoria acestor lucrări, dar, prin firescul și expresia ingenuă în care a fost scrisă și desigur jucată, se numără printre faptele de artă care deschid orizonturile realismului în drama noastră socială.

Numele marilor animatori ai mișcării de la 1848 și atmosfera ei clocotitoare de idei, germinînd direcțiile esențiale ale istoriei și devenirii poporului și națiunii române, nu vor fi însă uitate. În Ardeal, tribunii și *Tribunul* revoluției vor intra prin pana animatorului de cultură Ion Lapedatu în tematica majoră a manifestărilor de început ale dramaturgiei românești de peste Carpați, pentru a fi mai tîrziu, înspre zilele noastre, centrul evocării lui Lucian Blaga. Iar retrospectiva aniversară, astăzi uitată, a lui Malla, este un prag, pe care nu putem să nu-l consemnăm, spre masiva arhitectură dramatică concepută de Camil Petrescu pentru al său *Bălcescu*.

Este, în acest context, vrednică de semnalat la capătul acestor fugare și răzlețe secvențe — dar nu printre cele din urmă manifestări artistice — producția folclorică, în care nu lipsesc nici dialogul, nici viziunea dramatică. Baladele *Iancu și Iancu și turdenii* pe care, printre altele, le-a cules Simion Florea Marian, sînt edificatoare în această privință.

. . . ȘI ÎN DIALOGUL POPORULUI

I A N C U

— *Iancule! de unde vii?*
— *De la tîrg, de la Sibiu!*
— *Dar ce-ai fost de-ai tîrguit?*
— *Ia tot aur și argint,
Cum se vede tot sclîpînd,
Cum s-aude, tot sunînd!*
— *Iancule! zău de cînd sunt,
De cînd sunt pe-acest pămînt,
N-am văzut atît argint,
Nici aur așa de mult!*
*Ce-ți trebuie bogății,
Pentru că tu n-ai copii?*
— *Am un neam și-o țară întregă,
Să le scot dreptul mă roagă;
Am cu sutele de-ostași,
Cari îmi vin din paș în paș!*
— *Ce-ți trebuie alțiția?*
— *Să strice iobăgia!*
*Din robie și din somn
Scot un neam ca să-l fac domn,
Că el domn a fost în țară
Și-acum vreau să fie eară!*
— *Dumnezeu să mi-ți ajute!*
*Ai făcut pîn' acum multe
Să faci și de-acu'nainte
Să fie-ori și cine minte!*

I A N C U ȘI T U R D E N I I

*Strigă Bărnuz din Sibiu.
Că Ardeliu nu-i pustiu.
Strigă Iancu de la munte:
Nu te teme măi Arsinte,
Că și eu viu de la munte
Cu opt mii și nouă sute!*
*Și cînd Iancu'ncălica
Și spre Turda că-mi pleca
Toată Turda tremura
Turdenii din graiu grăia:*
— *Iancule, Măria Ța!*
*Lasă Turda, n-o prăda,
Că ce-i cere noi și-om da,
Ți-om da bani cu ferdelă
Și galbenii cu miera!*
*Iancu că le cuvînta:
— Nu-mi trebe nemic să-mi dați,
Numai legea s-o lăsați!*
*Turda eu nu voi prăda,
Legea voi de veți lăsa!
Doamnele și fetele
Să-și țipe mînușele
Și să-și țeasă pînzele,
N-aștepte, leneșele,
S-o țeasă Româncele!
Ear iobăgia luați
Și lingă Blaj o'ngropați!
Astfelu dacă voi veți face
Uă dau la toți bună pace*